
ДЕМОГРАФІЯ, ЕКОНОМІКА ПРАЦІ, СОЦІАЛЬНА ЕКОНОМІКА І ПОЛІТИКА

УДК 338.2:[330.3+332.1]

DOI: <https://doi.org/10.32782/2708-0366/2022.14.9>

Богуш Л.Г.

кандидат економічних наук, старший науковий співробітник,
Інститут демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи
Національної академії наук України
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6196-3781>

Bogush Larysa

Ptoukha Institute for Demography and Social Studies
of the National Academy of Sciences of Ukraine

РЕГУЛЮВАННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ДИСПРОПОРЦІЙ В КОНТЕКСТІ УСТАЛЕННЯ МАКРОСОЦІАЛЬНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

TERRITORIAL DISPARITIES' REGULATION IN THE CONTEXT OF ESTABLISHING UKRAINE' MACRO-SOCIAL SYSTEM

В статті узагальнені фактори формування та якісні характеристики територіальних диспропорцій соціально-економічного розвитку України; виявлені проблеми, обґрунтовані перспективи збалансування господарювання і макросоціальної системи загалом з урахуванням магістральних критеріїв підвищення їх резильєнтності та конкурентоспроможності, що результує в поліпшенні рівня і якості життєдіяльності населення, сукупності конкурентних властивостей національної економіки, територіальних громад, виробників і працівників. Збалансуванню та підвищенню резильєнтності вітчизняної макросоціальної системи, її економіки сприятиме державна політика щодо використання: переваг економіко-географічного положення, геополітичного становища України; параметрів конкурентоспроможності та інноваційного потенціалу робочої сили, а також спектру суспільних інституцій її відтворення; виробничого потенціалу ланок регіональної спеціалізації (промислових, агропереробних, соціокультурних), у т. ч. в формуванні, активізації транскордонних систем господарювання, логістики і транзитів.

Ключові слова: соціально-економічний розвиток, макросоціальна система, людський потенціал, територіальні диспропорції, державна політика, пріоритети, резильєнтність.

The article examines the approaches to the territorial disparities' regulation in the context of the Ukraine' macro-social system establishing. The purpose of the article is to: generalize the factors of formation and characteristics' qualitative variability of the socio-economic development' territorial disparities in Ukraine; identify the problems, substantiate the prospects for balancing the economy and the macro-social system as a whole, taking into account the main criteria for increasing their resilience and competitiveness, which results in improving the life' level and quality of the population, as well as the competitive properties' set of the national economy, territorial communities, producers and workers. The macrosocial system embodies the spectrum of socium institutions' interactions that implement formal (standardized) and informal approaches to reproducing and improving the parameters and results of the economic and non-economic life spheres' functioning, public goods' redistribution for the socio-economic dynamics' needs, which are recognized by the community. The long-term state policy for providing the macro-social system' sustainable development has to ensure the leveling, mitigating and control over the

systemic and territorially localized risks' range, which is outlined by the main threats to national security (including social solidarity), natural and man-made hazards of industrial and household living activities. The mechanisms' functioning for increasing the resilience of the economic spheres' spectrum would enable the basic principles of a complex socio-economic system' sustainability, its coordinated highly adaptive self-support in the conditions of real and potential emergencies. Balancing and increasing the resilience of the national macro-social system and its economy will be facilitated by the state policy regarding the capitalization of: advantages of the Ukraine' economic and geographical, as well as geopolitical position; parameters of the workforce' competitiveness and innovative potential, as well as the public institutions' spectrum for its reproduction; productive potential of regional specialization sectors (industrial, agro-processing, socio-cultural), including in the formation and activation of cross-border businesses', logistics' and transit systems.

Key words: *socio-economic development, macrosocial system, human potential, territorial disparities, state policy, priorities, resilience.*

Постановка проблеми. Макросоціальна система як категорія виникла на перетині макроекономічних і соціологічних досліджень, втілюючи ідеї кардинального підвищення ролі людського потенціалу як продуктивної сили в умовах прискорення НТП та поширення технологічних укладів, заснованих на економіці знань й системних інформаційних технологіях. Таке посилення значущості людських ресурсів зумовило зростання стандартів рівня і якості життя, оплати і безпеки праці, відтворення трудового, професійно-кваліфікаційного, креативного потенціалу робочої сили, а також вимог і запитів громадянського суспільства щодо змісту й послідовності політики соціального забезпечення і захисту населення, супроводжуючись ствердженням зазначених показників як важливих наскрізних критеріїв та орієнтирів суспільно-економічної динаміки в загальнодержавному і територіальному вимірах.

Отже, макросоціальна система втілює спектр взаємодій інститутів соціуму в межах певної країни або макрорегіону, що реалізують визнані спільнотами відповідного масштабу формальні (унормовані) та неформальні підходи до відтворення та удосконалення параметрів і результатів функціонування економічної та позаекономічних сфер життєдіяльності, перерозподілу суспільних благ задля потреб соціально-економічної динаміки.

Варіативність природних, поселенських, господарських, суспільно-політичних характеристик регіонів та громад України спричиняє об'єктивні та суб'єктивні (зумовлені кон'юнктурою, стагнацією, кризовим загостренням процесів) територіальні диспропорції функціонування економіки та макросоціальної системи країни загалом, що може здійснювати негативний вплив на якість відтворення людських ресурсів, впровадження цілей та орієнтирів суспільно-економічного розвитку. Це актуалізує проблематику регулювання територіальних диспропорцій засобами державної політики в напрямках підвищення резильєнтності та, зокрема, конкурентоспроможності вітчизняної макросоціальної системи у світі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика визначення пріоритетів і механізмів збалансування, прискорення, підвищення ефективності та результативності господарювання і соціального розвитку загалом має широку дослідницьку і прикладну базу. Серед таких розробок доцільно відмітити:

– обґрунтування методології та орієнтирів формування мікросоціальної системи (Хуткий Д.О., Кістол А.А., Кремень В.Г.) [1–3];

– визначення підходів, критеріїв, орієнтирів забезпечення сталого розвитку, прийняттого рівня резильєнтності спектру сфер суспільно-економічної динаміки та підтримання національної безпеки (Briguglio L., Cordina G., Farrugia N., Vella S., Ledesma J., Rodin J., Southwick F.S., Martini B.L., Charney D.S., Southwick S.M., Leki R.S., Божок Є., Пирожков С., Хамітов Н.) [4–9];

– аналіз ретроспективи і поточного періоду формування територіальних диспропорцій, а також спричинених ними проблемних аспектів економічної та позаекономіч-

них (в т. ч. екологічної) сфер життєдіяльності (Кремень В.Г., Божок Є., Пирожков С., Хамітов Н., Білинська М.М., Корольчук О.Л., Швіндіна Г.О., Петрушенко Ю.М., Балагуровська І.О., Касперович Ю.В.) [3; 9–13];

– вивчення вітчизняного і світового досвіду реагування на спектр надзвичайних ситуацій і станів (зокрема, пов'язаних із збройними конфліктами), що стимулюють загострення територіальних диспропорцій (Корольчук О.Л., Касперович Ю.В., Філіпчук В., Октисюк А., Поворозник В., Ярошенко Є., Бекер Т., Айхенгрін Б., Городніченко Ю., Гурієв С., Джонсон С., Милованов Т., Рогофф К., Ведер ді Мауро Б.) [11; 13–15];

– окреслення пріоритетів, шляхів, програм диверсифікації та інноваційної модернізації економіки України та її регіонів, зважаючи на їх спеціалізацію, структуру і територіальну організацію господарювання та систем розселення (Кремень В.Г., Білинська М.М., Корольчук О.Л., Швіндіна Г.О., Петрушенко Ю.М., Балагуровська І.О., Бекер Т., Айхенгрін Б., Городніченко Ю., Гурієв С., Джонсон С., Милованов Т., Рогофф К., Ведер ді Мауро Б., Холявко Н.І.) [3; 10–12; 15; 16].

Поглиблення численних територіальних диспропорцій функціонування та реалізації основних цілей макросоціальної системи України, зумовлене тривалим періодом суспільно-економічної нестабільності, у т. ч. ускладненим масштабними військовими діями 2022 року, актуалізує потребу комплексного дослідження їх прямих та опосередкованих ближчих і віддалених впливів та наслідків задля підвищення ефективності державної політики, зорієнтованої на посилення резильєнтності, конкурентоспроможності, соціальної результативності економічної динаміки.

Формулювання цілей статті. Цілями статті є: узагальнення факторів формування та якісних характеристик територіальних диспропорцій соціально-економічного розвитку України; виявлення проблем, обґрунтування перспектив збалансування господарювання і макросоціальної системи загалом з урахуванням магістральних критеріїв підвищення їх резильєнтності та конкурентоспроможності, що результує в поліпшенні рівня і якості життєдіяльності населення, сукупності конкурентних властивостей національної економіки, територіальних громад, виробників і працівників.

Виклад основного матеріалу. Пропорції формування і результати виконання макросоціальною системою України її функцій щодо відтворення та поліпшення якості людського потенціалу господарювання, удосконалення ресурсів сталого збалансованого зростання (трудових, інноваційних, організаційних), посилення його стимулів в економічній та позаконотичних сферах життєдіяльності [1; 2] впродовж останніх понад трьох десятиріч послідовно ускладнювалися реаліями економічної та інвестиційної динаміки.

Надмірна ресурсно-сировинна й напівфабрикатна (із незначним ступенем обробки сировини) експортна орієнтація вітчизняної економіки, охоплюючи зокрема гірничодобувні ланки, агровиробництво й агропереробку, транзит енергоносіїв, була достатньо прибутковою для пересічного підприємця, державного і регіональних бюджетів, аби не акцентувати увагу на стрімкому скороченні виробництва, руйнуванні його замкнених циклів у машино- і приладобудуванні, легкій, почасти харчовій промисловості. Водночас послаблювалася увага до реалізації стратегічних пріоритетів інноваційного розвитку та наукоємної диверсифікації економіки, прогнозування і виконання програм їх кадрового забезпечення, мотивації інноваційної активності підприємців, найманих працівників, самозайнятих.

Загострення збройного конфлікту, наслідки військових дій у 2022 р. вже спричинили суттєве руйнування традиційних ланок спеціалізації України, погіршення матеріально-технічного забезпечення спектру видів економічної діяльності в структурі національної економіки, розлад логістичних схем ресурсопостачання і транспорту продукції, втрату вагомій частини ринків збуту (як зовнішніх, так і внутрішніх) [13–15]. Це передбачає кардинальний перегляд підходів до пріоритетів, орієнтирів, важелів усталення соціально-економічного розвитку на ближчу і віддалену перспективу з урахуванням наскрізних

орієнтирів його прискорення, збалансованої диверсифікації, забезпечення належного рівня резильєнтності сукупності інститутів макросоціальної системи.

Методологія і практичні підходи сталого резильєнтного розвитку держав, їх угруповань, макрорегіональних соціумів послідовно прогресують у рамках наукових досліджень щодо налагодження довготривалих керованих неруйнівних взаємодій між людською спільнотою планетарного масштабу, її економікою та довкіллям з необхідними параметрами безпеки і якості відтворення кожної із зазначених взаємодіючих сфер, що в 60-80-х рр. XX ст. були втілені в парадигмі та концепції сталого розвитку. Тенденції до глобалізації стандартів і практик господарювання та побуту, активно стимульовані розвитком інформаційно-комунікаційних, логістичних, транзитних технологій, транснаціональною корпоратизацією виробництва, в період чергового поживавлення геокліматичних змін планетарного масштабу стикнулися із загрозами і викликами в сферах доступності ресурсів (починаючи від базових – питної води, родючих ґрунтів, вичопних енергоносіїв, продуктів харчування), а також санітарно-епідеміологічної безпеки.

Такі умови, в свою чергу, суттєво посилили попит на обґрунтування підходів до забезпечення резильєнтності (кризостійкості, опірності) спектру аспектів і напрямів життєдіяльності спільнот та держав, тобто проблематики, яка досі широко вивчалася науками про людину, ергономію в системі «людина – техніка – довкілля», зокрема, складні адаптивні системи (під впливом як природних, так і антропогенних загроз) в екології, ландшафтознавстві, інженерії, урбаністиці, суспільній охороні здоров'я, санітарії та епідеміології [4–12; 16].

Найбільш узагальнено резильєнтна соціально-економічна система має характеризуватися усвідомленістю (зокрема, унормованістю) процесів, різноманіттям (варіативністю механізмів функціонування), здатністю до саморегулювання (в т. ч. завдяки задіянню механізмів інтеграції, адаптивності, актуалізації поточних пріоритетів), що забезпечують здатність протистояти спектру викликів і криз за рахунок внесення певних змін без шкоди для основних цінностей соціуму, його інституцій та сфер життєдіяльності [4–9]. Численні підходи і методики підвищення резильєнтності національної економіки та її територіальних підсистем пов'язують досягнення відповідних ефектів із стимулюванням інноваційних процесів, циклів, механізмів, підвищенням ефективності функціонування системи професійної освіти [3; 11; 16].

Серед основних проблем, що ускладнюють перспективи усталення макросоціальної системи України, насамперед, слід відмітити: суттєві територіальні господарські, демографічні, екологічні диспропорції; застарілу, недостатньо диверсифіковану структуру економіки; неефективну систему управління, у т. ч. внаслідок послідовного самоусунення держави як інституту, покликаного координувати весь спектр інституцій соціуму, від виконання низки іманентних функцій щодо визначення кількісних і якісних орієнтирів суспільно-економічного розвитку; суттєве уповільнення інноваційного процесу, пов'язане з недоліками суспільних мотивацій продуктивної креативної діяльності; системні відтворювальні, соціально-трудові, екологічні ризики.

Відтак усталення макросоціальної системи ґрунтується на збалансуванні та підвищенні ефективності соціально-економічного розвитку за рахунок якнайповнішого використання: переваг економіко-географічного положення, геополітичного становища нашої держави; збережених параметрів конкурентоспроможності та інноваційного потенціалу кадрового і професійно-кваліфікаційного забезпечення вітчизняної економіки, а також суспільних інституцій його відтворення; виробничого потенціалу ланок регіональної спеціалізації (промислових, аграрного комплексу, соціокультурних), у т. ч. в формуванні, активізації транскордонних систем господарювання, логістики і транзитів [3; 9–12; 15; 16].

Численні територіальні диспропорції є об'єктивною рисою середовища і якості життєдіяльності людських спільнот, зумовлюючись просторовими відмінностями

ресурсного забезпечення, механізмів і результатів організації побуту та господарювання (близьких і віддалених, позитивних, ризикових та загрозливих). Історично сформовані параметри господарювання, середовища життєдіяльності та якості відтворення макросоціальної системи України характеризуються помітними економічними, демографічними та екологічними диспропорціями, які внаслідок збройного конфлікту суттєво посилюються та потребуватимуть централізації зусиль щодо їх пом'якшення і подолання з боку органів влади, міжнародних донорських організацій, регіональних спільнот (зокрема, в особі органів місцевої влади і самоврядування).

Серед десятиліттями трансльованих територіальних економічних диспропорцій, що продовжать позначатися на очікуваних перспективах повоєнного відродження України, а також мають визначати ключові орієнтири державної політики збалансування її соціально-економічного розвитку, слід відмітити:

– диспропорції в просторовій організації господарювання, пов'язані з особливостями функціонування: старих ресурсодобуваючих і старопромислових регіонів; моноспеціалізованих поселень та господарських підсистем (зокрема, зайнятих у ресурсовидобуванні, інтенсивному сільському господарстві, рекреації); територій, що набули статус депресивних через техногенну дестабілізацію екологічної ситуації; систем розселення і господарювання, задіяних у логістичному, технічному, побутовому обслуговуванні транзиту, транспортних коридорів і хабів;

– диспропорції в накопиченні та освоєнні фінансових результатів господарювання (податків, зборів, відрахувань тощо), що визначають обсяг наповнення місцевих бюджетів, територіальний потенціал відтворення та підвищення якості середовища життєдіяльності, задоволення гарантованих законодавством суспільно необхідних потреб населення;

– диспропорції попиту і пропозиції на регіональних ринках праці (насамперед у регіонах моно- і вузькоспеціалізованих), що стимулюють внутрішньодержавні та транскордонні трудові міграції (включно із негативними наслідками «витоку мізків», скорочення сегменту найбільш високоосвіченої робочої сили), призводять до маргіналізації найменш конкурентоспроможних за освітою, місцем проживання, трудовим досвідом маломобільних верств.

Перспективи усталення макросоціальної системи України ускладнюються економічними диспропорціями, генерованими масштабними негативними наслідками збройного протистояння, серед яких: незворотна втрата виробничих потужностей (від окремих підприємств до цілих ланок спеціалізації в низці регіонів), вимушене зволікання з відновленням містоутворюючих суб'єктів господарювання і галузей спеціалізації через брак інвестицій; звуження, втрата доступу до звичних виробничих ресурсів і логістичних схем, а також внутрішніх і зовнішніх ринків збуту; погіршення показників загального і структурного безробіття, в т. ч. спричиненого дестабілізацією, згортанням територіальних господарських підсистем, вимушеною міграцією, зниженням життєвого рівня робочої сили (а відтак – зменшення витрат на професійне відтворення), фізичним знищенням, декваліфікацією вагомій частки працездатного населення.

Наслідки військових дій загострюють і екологічні диспропорції, об'єктивно генеровані довікліливими особливостями умов життєдіяльності та господарювання, а також їх негативними антропогенними і техногенними впливами на природне середовище. Зокрема, як у регіонах ведення бойових дій і на прифронтових територіях, так і в тиллових областях актуалізуються та посилюються фактори руйнування критичної інфраструктури, виток небезпечних речовин, дестабілізації централізованих систем комунального обслуговування крупних систем розселення, зростання викидів у повітря від використання неякісних паливно-мастильних матеріалів, побутового твердого палива.

Застарілість структури економіки України, недосконалість стимулів і механізмів її диверсифікації та інноваційної модернізації, численні проблеми обґрунтування і впровадження відповідної державної політики проявляються через:

– формування експорту передусім з ланок із швидким оборотом коштів та відносно невеликими затратами на оновлення МТБ (транзиту енергоносіїв, ресурсовидобуваючих або півфабрикатних підприємств, виробничий процес яких передбачає порівняно незначні масштаби обробки сировини без виготовлення продукції роздрібного і дрібнооптового споживчого попиту або комплектуючих для спектру ланок індустрії машино- і приладобудування);

– фрагментарність, непослідовність стратегій і заходів наукоємної модернізації та диверсифікації національної економіки, що засвідчує, зокрема: переважна орієнтація ВЕЗ на обслуговування транзиту та інфраструктури транспортних коридорів; відсутність обґрунтованих прогнозів державного і регіонального замовлення на підготовку кадрів для реалізації ближчих і віддалених пріоритетів модернізації та диверсифікації територіальних господарських систем; підтримання доволі високої облікової ставки державних і комерційних банків поряд із стимулюванням споживчого кредитування, незадекларованого житлового і громадського будівництва; применшення значущості комплексних цільових наукових і науково-технічних програм; обмеженість регіональних програм стимулювання місцевої промисловості (ланок агропереробки, харчової, легкої промисловості);

– надмірну популяризацію підприємництва в сфері дрібнооптової торгівлі та рітейлу.

Значний потенціал прискорення та диверсифікації соціально-економічного розвитку України, що стимулюватиме оптимізацію функцій макросоціальної системи, пов'язують з її економіко-географічним положенням та геополітичним становищем, які характеризуються передусім розташуванням на численних перетинах економічно ефективних трансрегіональних, трансконтинентальних і міжконтинентальних шляхів (сухопутних, річкових, морських); поліпшенням представництва в соціогуманітарних структурах міжнародного співтовариства та конкурентних позицій в об'єднаннях зовнішньоекономічних гравців [5; 7; 8; 11; 13; 15; 16].

Роль України в пожевленні та підвищенні економічної ефективності трансрегіонального, трансконтинентального, міжконтинентального транзиту вантажів (зокрема, енергоносіїв, рудних півфабрикатів, металопрокату, продукції сільського господарства й агропереробки, добрив та іншої продукції хімічної і нафтохімічної промисловості з переліку критичного експорту провідних країн Європи і світу) важко переоцінити. Саме ці переваги економіко-географічного положення і геополітичного становища продовжать стимулювати потужний прагматичний інтерес крупних внутрішніх та іноземних інвесторів, міжнародних фінансових донорських організацій. Водночас, реалізація прагнень геополітичної інтеграції України актуалізує потреби унормування і дотримання стандартів гідного рівня і якості життя, безпеки життєдіяльності, культурно-ідеологічного просування світових цінностей людського життя і співіснування. Серед іншого, така діяльність охопить транскордонні взаємодії в загальній і професійній освіті, дозвіллі, рекреації, тобто у сферах, де Україна володіє і, попри наслідки військових дій, збереже вагомий ресурс і потенціал виробництва конкурентоспроможних послуг.

Політика подолання як об'єктивних, так і генерованих війною економічних та екологічних диспропорцій збереже передусім регіональний характер. Серед її найближчих пріоритетів:

– підтримання безпеки середовища життєдіяльності (розмінування, приведення показників техногенної небезпеки виробництв до гранично допустимих рівнів, підвищення економічної ефективності централізованих і децентралізованих практик комунального обслуговування забудови);

– швидке нарощування ВВП і ВРП, доходів державного і місцевих бюджетів завдяки програмам сприяння розвитку виробництв і ланок, найбільш конкурентоспроможних на зовнішніх ринках;

– реалізація стратегії інноваційної модернізації та диверсифікації економіки, узгодженої як щодо спектру територіальних господарських підсистем, так і щодо про-

грам залучення донорської допомоги та іноземних інвестицій в приватизацію і корпоратизацію підприємств, розширення ринків матеріального постачання виробництв та ринків збуту їх продукції з урахуванням поточних геополітичних реалій;

– диверсифікація територіальних сфер зайнятості та ринків праці, зважаючи на освітні та професійно-кваліфікаційні характеристики місцевого населення, а також орієнтири інноваційної модернізації економіки.

Пом'якшенню і подоланню територіальних економічних та, почасти, демографічних й екологічних диспропорцій суттєво посприяють міжнародні донорські програми активізації місцевих ініціатив у сферах підвищення якості середовища життєдіяльності, безпеки праці, підприємництва, розвитку довкіллязберігаючої енергоефективної електрогенерації та комунальної інфраструктури.

Вагомим компонентом модернізації структури економіки України є визначення пріоритетів з урахуванням досвіду просування вітчизняних інноваційних стартапів у міжнародних конкурсах. Зокрема, як засвідчив конкурс Slush 2022 у Гельсінкі, Фінляндія [17], найбільш затребуваним в світі нині є розвиток підприємств з: переробки вторинної сировини та різноманітних біологічних відходів, у т. ч. з метою виготовлення заміників полістиролу, поліетилену тощо; випуску приладів для облаштування ергономічного побуту в поселеннях, житловій і громадській забудові (контролерів, програмного забезпечення, мобільних додатків для «розумного дому», «розумного офісу», лікарень, будинків престарілих, середовища, дружнього для людей з особливими потребами); впровадження технологій зворотного зв'язку: бізнесів та клієнтів; управління компаній, їх постачальників, структурних підрозділів і мережевих підприємств; розробки сертифікованого і безкоштовного програмного забезпечення для платіжних інструментів і послуг, просування малого бізнесу в Internet та соціальних мережах, підтримки пасажирського транзиту.

Основні цілі економічного розвитку регіональних складових макросоціальної системи України охоплюють:

– відновлення гарантованого рівня безпеки систем розселення, середовища трудової і позатрудової життєдіяльності;

– диверсифікацію територіальних господарських систем, сфер зайнятості, підготовки, підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів у контексті нагальних і стратегічних потреб нарощування виробництва товарів і послуг, збалансування його спеціалізації і просторової організації (насамперед, у відповідності з поточним станом і перспективами модернізації виробничої і технологічної бази, реаліями доступності сировини й витратних матеріалів, схем їх транзиту та логістики, а також внутрішніх і зовнішніх ринків збуту готової продукції);

– розширення присутності вітчизняної продукції (товарів, послуг – від продукції агровиробництва й агропереробки, корисних копалин і продуктів їх переробки, електроенергії до послуг вантажного і пасажирського транзиту, рекреації, дозвілля, вищої і професійної освіти) на зовнішніх ринках, у т. ч. шляхом лобювання інтересів національного виробника, стимулювання іноземних інвесторів, входження до транскордонних схем їх виробництва і реалізації;

– підвищення рівня оплати праці та соціального захисту зайнятих, безробітних і членів їх сімей у відповідності із стандартами розвинутих країн світу.

Досягнення зазначених цілей ґрунтується на:

– сприянні прискореному розвитку як ланок спеціалізації економіки України, так і місцевої промисловості та сфери послуг, у т. ч. в рамках цільових заходів їх диверсифікації, технологічної модернізації, оптимізації логістичних схем матеріального постачання, кадрового забезпечення, збуту продукції;

– задоволенні потреб економіки в кадрах для: підтримання безпеки та прийнятної якості середовища життєдіяльності, розбудови критичної інфраструктури (об'єктів та мереж електро- і теплогенерації, водопостачання, транспортних комунікацій вантаж-

ного і пасажирського транзиту, їх логістики тощо); поживлення розвитку ланок спеціалізації країни та експорторієнтованих виробництв (від видобуваючих до приладобудування, від агропереробних до рекреаційних); забезпечення фахівцями та допоміжним персоналом регіональних систем охорони здоров'я, соціального захисту, освіти, місцевих будівельних і харчових підприємств;

– нарощуванні обсягів підготовки кадрів, необхідних для реалізації стратегії модернізації економіки України (зокрема, в напрямках розширення її наукоємної, агровиробничої та агропереробної, гірничопереробної, металургійної, машино- і приладобудівної спеціалізації), залучення відповідних транснаціональних інвесторів і виробництв;

– сприянні у формуванні транскордонних регіонів виробничої кооперації, заснуванні в Україні регіональних та місцевих закладів освіти з підготовки необхідних кадрів;

– стимулюванні трудової мобільності та підприємницької ініціативи економічно активного населення в рамках загальнодержавних, місцевих програм, відповідних заходів крупних суб'єктів господарювання різних форм власності;

– реалізації стратегії соціального захисту громадян працездатного віку, що втратили роботу, доходу, здоров'я внаслідок військових дій, у т. ч. шляхом виплати компенсацій, сприяння підвищенню їх кваліфікації та працевлаштуванню, підприємницькій активності, залученню (за потреби) до програм житлового забезпечення;

– гарантуванні суспільно прийнятного (в контексті задоволення життєво необхідних і базових соціальних потреб) рівня оплати й безпеки праці, запровадженні ефективного контролю за дотриманням цих гарантій.

Висновки. Макросоціальна система інтегрує взаємодії інститутів соціуму, спрямовані на реалізацію суспільно визнаних формальних (унормованих) та неформальних підходів до відтворення та удосконалення параметрів, стимулів, результатів функціонування економічної та позаконотомічних сфер життєдіяльності, перерозподілу суспільних благ задля досягнення цілей та кількісно-якісних орієнтирів соціально-економічної динаміки.

Висвітлені проблеми і територіальні диспропорції життєдіяльності України (як об'єктивні, так і генеровані незбалансованістю політики соціально-економічного розвитку, недоліками механізмів контролю за впровадженням її пріоритетів та орієнтирів, а також активізацією збройного протистояння) визначають потребу збалансування й усталення вітчизняної макросоціальної системи в напрямках підвищення її резильєнтності, максимізації ефектів від підвищення рівня і якості життєдіяльності населення як основних стимулів конкурентоспроможності національної економіки, територіальних громад, виробників і працівників.

Довготривала державна політика усталення макросоціальної системи має забезпечити нівелювання, пом'якшення, контроль кола системних і територіально локалізованих ризиків, що окреслюється основними загрозами національній безпеці (у т. ч. соціальної солідарності), факторами природної і техногенної небезпеки виробничої та побутової життєдіяльності.

Застосування механізмів підвищення резильєнтності спектру сфер господарювання дозволить задіяти базові принципи сталості складної соціально-економічної системи, її координованої високоадаптаційної самопідтримки в умовах реальних та потенційних надзвичайних станів і ситуацій (їх певних природних та антропогенних стресових факторів), що потребують реалізації довготривалих стратегій та програм інтервенцій щодо мінімізації і нівелювання наслідків з урахуванням наявних внутрішніх ресурсів, а також ключових орієнтирів соціальної стабільності, відтворення стандартів якості життя населення в спектрі територіальних спільнот.

Усталення макросоціальної системи України ґрунтується на якнайповнішому використанні: переваг економіко-географічного положення, геополітичного становища нашої держави; збережених параметрів конкурентоспроможності та інноваційного потенціалу кадрового і професійно-кваліфікаційного забезпечення вітчизняної еконо-

міки, а також суспільних інституцій його відтворення; виробничого потенціалу ланок регіональної спеціалізації (промислових, аграрного комплексу, соціокультурних), у т. ч. в формуванні, активізації транскордонних систем господарювання, логістики і транзитів. Диверсифікація ресурсів і стимулів економічного зростання сприятиме стабілізації та поліпшенню соціальної ситуації, підвищенню рівня життя і громадянської злагоди в територіальних громадах і регіонах.

Список використаних джерел:

1. Хуткий Д.О. Сучасна глобальна соціальна система: макросоціологічний підхід та світ-системний аналіз. *Наукові записки. Серія «Соціологічні науки»*. 2006. Т. 58. С. 17–21. URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/9639/Khutkyy_Suchasna_hlobalna_sotsialna.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення: 30.12.2022).
2. Кістол А.А. Соціальна система як об'єкт безпеки. *Управління фінансово-економічною безпекою*. 2015. № 1 (1). С. 75–78. URL: <http://eh.udpu.edu.ua/article/view/141214/138317> (дата звернення: 30.12.2022). DOI: [https://doi.org/10.31499/2616-5236.1\(1\).2015.141214](https://doi.org/10.31499/2616-5236.1(1).2015.141214)
3. Кремень В.Г. Українська школа як відкрита соціальна система. *Вісник НАПН України*. 2021. № 3 (2). С. 1–4. URL: <https://visnyk.naps.gov.ua/index.php/journal/article/view/170/216> (дата звернення: 30.12.2022). DOI: <https://doi.org/10.37472/2707-305X-2021-3-2-17-1>
4. Briguglio L., Cordina G., Farrugia N., Vella S. Conceptualising and measuring economic resilience. *Pacific Islands Regional Integration and Governance*. 2005. P. 26–49. URL: https://www.researchgate.net/publication/335930167_Conceptualising_and_measuring_economic_resilience (дата звернення: 30.12.2022). DOI: <https://doi.org/10.22459/PIRIG.11.2005.03>
5. Ledesma J. Conceptual frameworks and research models on resilience in leadership. *SAGE Open*. 2014. Vol. 4 (3). URL: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/2158244014545464> (дата звернення: 30.12.2022). DOI: <https://doi.org/10.1177/2158244014545464>
6. Rodin J. The resilience dividend: being strong in a world where things go wrong. London: Profile Books, 2014. URL: https://ssir.org/books/excerpts/entry/the_resilience_dividend# (дата звернення: 30.12.2022). DOI: <https://doi.org/10.48558/j3qz-5m03>
7. Southwick F.S., Martini B.L., Charney D.S., Southwick S.M. Leadership and resilience. *Leadership today*/J. Marques, S. Dhiman (ed.). Springer, 2017. P. 315–333. URL: https://ideas.repec.org/h/spr/sptchp/978-3-319-31036-7_18 (дата звернення: 30.12.2022). DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-319-31036-7_18
8. Leki R.S. Growing global resilience leadership: working with diplomats. *Advances in global leadership*. 2019. Vol. 12. P. 191–205. URL: <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/S1535-120320190000012011/full/html> (дата звернення: 30.12.2022). DOI: <https://doi.org/10.1108/s1535-120320190000012011>
9. Божок Є., Пирожков С., Хамітов Н. Резильєнтність: стратегія виживання в умовах гібридних загроз. *Укрінформ*. 15.06.2021. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3265105-rezilientnist-strategia-vizivanna-v-umovah-gibridnih-zagroz.html> (дата звернення: 30.12.2022).
10. Белинская М.Н., Корольчук О.Л. Роль национальной резильєнтности в формировании эффективного публичного управления. *Годишник на департамент «Администрация и управление»*. 2018. Т. 3. С. 24–45.
11. Корольчук О. Безпекові аспекти соціогуманітарної й економічної стабільності у формуванні національної резильєнтності в Україні. *Право та державне управління*. 2021. № 2. С. 114–118. DOI: <https://doi.org/10.32840/pdu.2021.2.17>
12. Shvindina H., Petrusenko Y., Balahurovska I. Resilient management as an effective management tool for transformational changes in society. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм»*. 2022. № 15. С. 54–59. DOI: <https://doi.org/10.26565/2310-9513-2022-15-06>
13. Касперович Ю.В. Фіскальна безпека держави в умовах гібридної війни : аналітична доповідь. Київ : Фенікс, 2019. 128 с.
14. Філіпчук В., Окисюк А., Поворозник В., Ярошенко Є. Моделі і ціна врегулювання конфлікту на Донбасі: міжнародний досвід та українські реалії. МЦПД, 2016. 28 с.
15. Бекер Т., Айхенгрін Б., Городніченко Ю. та ін. Нарис про відбудову України. London : Centre for Economic Policy Research Press, 2022. 36 с. URL: https://cepr.org/system/files/2022-06/BlueprintReconstructionUkraine_ukr.pdf (дата звернення: 30.12.2022).

16. Холявко Н.І. Конкурентоспроможність системи вищої освіти на основі формування її резильєнтності до викликів інформаційної економіки. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія «Економіка і управління»*. 2019. Т. 30 (69). № 3. С. 53–58.

17. Як українські стартапи підкорюють світ: Slush 2022. *PaySpace Magazine*. 22.11.2022. URL: <https://psm7.com/uk/business/kak-ukrainskie-startapy-pokoryayut-mir-slush-2022.html> (дата звернення: 30.12.2022).

References:

1. Khutkyi D.O. (2006) Suchasna hlobalna sotsialna systema: makrosotsiologichnyi pidkhd ta svit-systemnyi analiz [Modern global social system: macrosociological approach and world-system analysis]. *Naukovi zapysky. Seriiia "Sotsiologichni nauky"*, vol. 58, pp. 17–21. Available at: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/9639/Khutkyy_Suchasna_hlobalna_sotsialna.pdf?sequence=1&isAllowed=y (accessed 30 December 2022).

2. Kistol A.A. (2015) Sotsialna systema yak ob'iekt bezpeky [Social system as a security object]. *Upravlinnia finansovo-ekonomichnoiu bezpekoiu*, no. 1 (1), pp. 75–78. Available at: <http://eh.udpu.edu.ua/article/view/141214/138317> (accessed 30 December 2022). DOI: [https://doi.org/10.31499/2616-5236.1\(1\).2015.141214](https://doi.org/10.31499/2616-5236.1(1).2015.141214)

3. Kremen V.H. (2021) Ukrainska shkola yak vidkryta sotsialna systema [Ukrainian school as an open social system]. *Visnyk Natsionalnoi akademii pedahohichnykh nauk Ukrainy*, no. 3 (2), pp. 1–4. Available at: <https://visnyk.naps.gov.ua/index.php/journal/article/view/170/216> (accessed 30 December 2022). DOI: <https://doi.org/10.37472/2707-305X-2021-3-2-17-1>

4. Briguglio L., Cordina G., Farrugia N., Vella S. (2005) Conceptualising and measuring economic resilience. *Pacific Islands Regional Integration and Governance*, pp. 26–49. Available at: https://www.researchgate.net/publication/335930167_Conceptualising_and_measuring_economic_resilience (accessed 30 December 2022). DOI: <https://doi.org/10.22459/PIRIG.11.2005.03>

5. Ledesma J. (2014) Conceptual frameworks and research models on resilience in leadership. *SAGE Open*, vol. 4 (3). Available at: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/2158244014545464> (accessed 30 December 2022). DOI: <https://doi.org/10.1177/2158244014545464>

6. Rodin J. (2014) The resilience dividend: being strong in a world where things go wrong. London: Profile Books. Available at: https://ssir.org/books/excerpts/entry/the_resilience_dividend# (accessed 30 December 2022). DOI: <https://doi.org/10.48558/j3qz-5m03>

7. Southwick F.S., Martini B.L., Charney D.S., Southwick S.M. (Springer, 2017) Leadership and resilience. *Leadership today* / J. Marques, S. Dhiman (ed.), pp. 315–333. Available at: https://ideas.repec.org/h/spr/spchp/978-3-319-31036-7_18 (accessed 30 December 2022). DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-319-31036-7_18

8. Leki R.S. (2019) Growing global resilience leadership: working with diplomats. *Advances in global leadership*, vol. 12, pp. 191–205. Available at: <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/S1535-120320190000012011/full/html> (accessed 30 December 2022). DOI: <https://doi.org/10.1108/s1535-120320190000012011>

9. Bozhok Ye., Pyrozhkov S., Khamitov N. (2021) Rezylientnist: stratehiia vyzhyvannia v umovakh hibrydnykh zahroz [Resilience: a strategy for survival in hybrid threats' conditions]. *Ukrinform*. Available at: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3265105-rezilentnist-strategia-vizivanna-v-umovah-gibridnih-zagroz.html> (accessed 30 December 2022).

10. Belinskaia M.N., Korolchuk O.L. (2018) Rol natsionalnoi rezilientnosti v formirovannii efektyvnoho publichnogo upravleniia [The role of national resilience in public administration reforming]. *Godishnik na departament "Administratsiia i upravlenie"*, vol. 3, pp. 24–45.

11. Korolchuk O. (2021) Bezpekovi aspekty sotsiohumanitarnoi y ekonomichnoi stabilnosti u formuvanni natsionalnoi rezylientnosti v Ukraini [Aspects of social and humanitarian security and economic stability in the formation of national resilience in Ukraine]. *Pravo ta derzhavne upravlinnia*, no. 2, pp. 114–118. DOI: <https://doi.org/10.32840/pdu.2021.2.17>

12. Shvindina H., Petrusenko Yu., Balahurovska I. (2022) Resilient management as an effective management tool for transformational changes in society. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V.N. Karazina. Seriiia "Mizhnarodni vidnosyny. Ekonomika. Krainoznavstvo. Turyzm"*, no. 15, pp. 54–59. DOI: <https://doi.org/10.26565/2310-9513-2022-15-06>

13. Kasperovych Yu.V. (2019) Fiskalna bezpeka derzhavy v umovakh hibrydnoi viiny [Fiscal security of the state in the hybrid war conditions]. Kyiv: Feniks.

14. Filipchuk V., Ohtysiuk A., Povoroznyk V., Yaroshenko Ye. (2016) Modeli i tsina vrehuliuvannia konfliktu na Donbasi: mizhnarodnyi dosvid ta ukraïnski realii [Models and cost of conflict settlement in Donbas: international experience and Ukrainian realities]. International Center for Prospective Studies.

15. Beker T., Aikhenhrin B., Horodnichenko Yu. et al. (2022) Narys pro vidbudovu Ukrainy [Essay on the reconstruction of Ukraine]. London: Centre for Economic Policy Research Press. Available at: https://cepr.org/system/files/2022-06/BlueprintReconstructionUkraine_ukr.pdf (accessed 30 December 2022).

16. Kholiavko N.I. (2019) Konkurentospromozhnist systemy vyshchoi osvity na osnovi formuvannia yii rezylientnosti do vyklykiv informatsiinoi ekonomiky [Competitiveness of higher education system on the basis of formation of its resilience to the challenges of the informational economy]. *Vcheni zapysky TNU imeni V.I. Vernadskoho. Seriya "Ekonomika i upravlinnia"*, vol. 30 (69), no. 3, pp. 53–58.

17. PaySpace Magazine (2022) How Ukrainian start-ups are conquering the world: Slush 2022 [Yak ukraïnski startapy pidkoryuiut svit: Slush 2022]. *PaySpace Magazine*. Available at: <https://psm7.com/uk/business/kak-ukraïnskie-startapy-pokoryayut-mir-slush-2022.html> (accessed 30 December 2022).